

Realizm Ve Liberalizmin Sosyal İnşacılık Aynasında Eleştirisi

Ertuğrul GÖKÇEKUYU¹ 

¹ Anadolu Üniversitesi

Atıf için (how to cite):

E. GÖKÇEKUYU, (2024). Realizm Ve Liberalizmin Sosyal İnşacılık Aynasında Eleştirisi Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2024 4(1), 52-56

Sosyal inşacılık denince ilk akla gelen düşünce sosyal inşacılığın realist düşünce okuluna karşı bir duruş sergilediğidir. Temelde doğru olan bu karşıt duruş aslında ilkesel anlamda realizmin indirgemeci (reductionist) özelliğini eleştirmektedir. Sosyal inşacılar siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında etkin bir role sahip olan devletin öncü rolünü yadsımazlar. Bilakis devletin uluslararası ilişkiler alanında realistler ve liberaller gibi etkin rolünü kabul ederler, fakat devletlerin uluslararası alanı korku üzerinden okumalarını da kabul etmezler. Bu durum sosyal inşacıların dış tehditlerden oluşabilecek korkuyu reddettikleri anlamına da gelmez. Bu noktada da yine dış tehdit endişeleri ile beraber normların, değerlerin şekillendirdiği kimlik gibi sosyal kültürel soyut kavramların varlıklarını vurgulamak isterler (Finnemore & Sikkink, 2001, p. 392).

Dış tehditlere karşı oluşan korku, siyasal eğitimin eksikliğinden faydalanabilecek aşırı uç ideolojilere uygun zemin hazırlayabilmektedir. Ultra nasyonalistler, popülistler, aşırı sağ ve sol akımlar aşırı uç fikirlerin yozlaşması ile monist bir boyuta kayabilirler. Böylesi bir kayma hafif (light ideologies) olan ideologları ultra faşizmin kucağına da itebilir (Freedon, 1994). Bir sosyal inşacı analizinde kullanılan jargonun, kavramların, sloganların anlamsallığını normlar ve değerler bütünüünün süzgecinden geçirir (Ruggie, 2003, p. 30). Korku ve tehditlerin devamlılığıyla, sorgusuz bağlılığı talep ederler. Bu taleplerin altında meta lider sorgulanamaz, sorgulandığında ise demokratik olmayan usullerle cezalandırılır (Magaloni & Wallace, 2008). Sosyal inşacılar ekseriyette toplumsal var oluşların içinde kullanılan dile (language) odaklanırlar. Bu diller tarihi ve kültürel elementlerin etkisi ile oluşum göstermiş, toplumlar tarafından paylaşılan olgulardır (Wendt, 1999, p. 163). Burada hayati olan bir konu ise normların ve kimliklerin bu kullanılan diller ile beraber katı ve sabit olmadıklarıdır (Wendt, 1999, p. 278). Tarihler gibi, yaşanan toplumsal deneyimler değişken olduğu gibi, kullanılan diller ve oluşan kimlikler de değişime

açıktır. Değişim ve değişebilme farkındalığı, oluşan tarihsel anlamlar, algılar üzerinden indirgemeci bir sonuç verebilir ama çoğulcu, esnek ve korkusuzu bir anlayışı da oluşturabilir.

Kısaca korkunun sürekliliği sabit bir değişken değil, tam aksine birçok farklı değişken gibi zamana, şartlara, olaylara ve yapılan toplumsal yorumlara göre şekil değiştirebilmesidir. Sosyal inşacılara göre devlet, millet, toplum, norm, değer, kural, kanun, anayasalcılık, özgürlük, eşitlik, kapitalizm, rejimler toplumların zaman zaman benimsediği fakat insanlık tarihi boyunca sürekli değişime uğrayarak oluşan ve gelişen olgulardır. Klasik liberallerin vurguladığı minimal devlet ve mülkün korunması (Locke, 1967), neo-liberallerin piyasa ve birey vurgusu veya sosyalistlerin eşitlik anlayışları tarihin içinde belli aktörlerin yorumları ile anlam kazanmıştır (Hayek, 2009). Son dönemde ekolojizm, feminizm ve çevrecilik gibi ideolojiler, tarihsel olayların gelişiminde kendi anlamsal jargonlarını ve dünya görüşlerini tanıtmışlardır. Bu ideolojiler, kendilerine destek sağlamak amacıyla gönüllü üyeler aramış ve onları ikna edebilmek için tutarlı fikirler ve argümanlar geliştirmişlerdir. Sosyal inşacılara göre her sosyal toplumsal oluşum kendine has ihtiyaçlara göre oluşum göstermiş ve kitlelere hitap edip etrafına toplamıştır. Bu durum her ideolojinin mutlak anlamda tek doğru olduğu anlamını taşımasa da her ideoloji kendi iç dinamiklerinde kendine bir mutlakiyetçilik atfeder.

Realistlere göre gerçek olan bir ulusun kendini dış tehditlere karşı koruyabilecek silah gücüdür (Waltz, 2001). Bu varsayıma göre silah gücü olmayan devletler sürekli bir dış tehdit ile karşı karşıyadır. Kendini realist olarak tanımlayan Prof. Dr. Hüseyin Bağcı, Anadolu Üniversitesi davetli konuşmasında (İktisat Fakültesinden “Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Dış Politikası: Fırsatlar ve Meydan Okumalar” Semineri, n.d.) Avrupa Birliği’ni koruyan etkenlerin batısında İngiltere, doğusunda Türkiye olduğunu ifade etmiştir. Bu düşünceye göre Avrupa Birliği bir tehdit ve korku algısı içinde bulunmaktadır. Oysa buna karşıt bakışa göre Avrupa Birliği’nin ikinci dünya savaşı sonrasında itibaren askeri varlıklarını minimuma indirmesinin temelinde böyle bir dış tehdidin olmadığı anlamı da çıkarılabilmektedir. Bu tür dış tehdit varsayımları realistlerin kendilerini ve etraflarında toplamak istedikleri insanlara anlatılan söylemlerdir. Bununla beraber, sosyal inşacılar dış tehditlerin olmadığını iddia etmezler. Tehditler elbette vardır zira insanlar çeşitli inanç, duygu, düşünce ve arzulara sahiptirler ve her farklı olan insan da farklı olayların ve şartların şekillendirdiği varlıklardır. İnsanların bir kısmı zor şartlar altında kısıtlı olanaklara sahip iken, bir kısmı da orta veya daha iyi olanaklara sahip olabilir ve buna göre de dünya görüşleri değişim gösterebilir. Bazı insanlar çıkarları (interests) doğrultusunda korkunun önemini vurgulamak ister ve bazı insanlarda bugün Gazze’de olduğu gibi gerçekten sürekli olarak bir yok oluş kaygısı altına yaşamak mecburiyetinde bırakılabilir. Sosyal inşacılar bu tür realist endişelerin insani ve insanlığa has olgular olduğunu kabul ederler. Sosyal inşacılar da John Stuart Mill’in de özellikle üzerinde durduğu eğitimin etkin rolünü kabul ederler. İnsanlar okumanın, düşünmenin ve yenilikçi buluşların sürekli olarak faydalarını tecrübe etmektedirler. Eğitimcilerin ve yeni nesillerin eğitimlerinde toplumsal kabullerin sorgulandığı (critical thinking) ve ortak doğrulara doğru bir yolculuk içindedir. Yapılan yeni buluşlar bilgisayar, genetik bilimi alanında yapılan çalışmalar veya yapay zekâ teknolojileri sağlık, eğitim, barınma, gıda gibi birçok insanlık sorunlarına faydalar sağlamaktadır. Sosyal inşacılara göre insan sürekli olarak kendini geliştiren ve bulunduğu zaman ve şartlara göre anlamsal kimliklere bürünebilen, düşünen nitelikli bir varlık olma potansiyelini sürekli içinde barındıran bir yapıya sahiptir.

Realistlere göre ise insan kısıtlı ve korku ile beslenen ve korku üzerinden endişe ve kaygı içinde yaşayan bir varlıktır (Wendt, 1999, p. 223). Bunu savunan aktörlerin de korku dışında her şeyi yadsımasının altında egoist kişisel çıkarların yattığı anlamı çıkarılabilmektedir. Zira bu durum insanın potansiyelini zafiyete uğratarak onu suiistimal etme eğilimi göstermektedir: onun sorgulama, düşünme becerilerini ve farkındalığını basite indirgemektedir.

Konuyu daha da açabilmek adına bir örnek verecek olursak uluslar uluslararası alanda belli tavır ve davranışlar sergilerler. Bu tavır ve davranışların sebepleri, farklılık gösterdikleri kadar ortak ve paylaşılan ilkeler ile inançlara da dayanabilir. Sosyal inşacılar, neo-liberal nesnel varsayımların veya realist varsayımların norm, kural, kurum, ideoloji, gelenek veya kanunlar olarak yerleşik olabileceğini savunurlar. (Wendt, 1999, p. 160). Wendt'e göre bu olası ortak paydaş inançlarda fark sosyal inşacıların oluşturucu veya tanımlayıcı (constitutive), realistlere göre ise nedensel (causal) olmasında yatmaktadır (Wendt, 1999, p. 160). Tarihsel olarak oluşan kültür kavramını sadece ortak fikirlere indirgeyemeyiz, aynı zamanda bu ortak ve paylaşılan inançlar toplumsal olarak da bu inançları ayakta tutan faktördür ve özünde toplumsal kabul gören olgudur. Wendt'e göre yapısal olan (structure) realistlerde ve liberallerde savunulduğu gibi önemlidir fakat tavır ve davranışları tanımlayan, oluşturan ve belli davranışlara neden olay tek olgu değildir. Bu nedensellikte beraber toplumların benimsedikleri normların, kuralların karşılık bulması bireylerin, toplumların ve devletlerin kimlik ve kültürlerinin özünü, anlamını, sınırlarını ve parametrelerini belirlemektedir. Bu açıdan sosyal inşacılar indirgemeci (reductionist) realist ve liberal varsayımların ötesine geçerek onları tamamlamaya çalışır ve holistik (holism), yani bütünsel bir bakışı savunurlar. Bu holistik bakış açısına göre, aktörler (agent), sosyal bir konstrüksiyondur. Yani kültürel yapılar, aktörlerin zihinsel durumlarında tanımlayıcı bir rol oynayabilir. (Wendt, 1999, p. 167). Daha açık anlatacak olursak, sosyal kültürel değişim aktörlerin tavır ve davranışlarında en az korku kadar veya çıkarsal arzular kadar etkin rol oynayabilecekleridir. Neticede toplumların kaçınılmaz parçaları olan bireyler sadece rasyonel, kültürel, kimliksel varlıklar değil aynı zamanda düşünen, hisseden, planyan ve birçok farklı etkenlerin neticesinde tavır ve davranış sergileyebilen varlıklardır. Wendt'e göre, sosyal inşacılar realist ve liberal ilkelerin genel kabulünü reddetmezler; ancak, bu ilkeleri eleştirirler ve reddetmek yerine eksik yönlerine işaret ederler. Realist ve liberal düşünürlerin en büyük zaafı norm, kurum, kimlik ve sosyal değişim gibi sosyo-kültürel faktörleri hesaba katmamış olmalarıdır. Dolayısıyla, sosyal inşacılar göre, realist ve liberallerin kullandıkları çıkar (interests) bazlı argümanlar dahi aslında birer sosyal konstrüksiyondur. Zira bireyler doğdukları anda kendi çıkarlarını bilecek durumda değildir; tam aksine, zamanla içinde buldukları şartlara ayak uydurarak çıkarlarının ne olduğunu tecrübe ederek öğrenirler. Bu ister evleneceği kişi ister savaşıacağı aktör olsun her şey neticede sosyal kontekst içinde oluşmaktadır. Rasyonalistler kimlik olgusunu teorilerinde hesaba katmazlar, aslında kimlik denen olgu, bir bireyin bulunduğu durum içinde kim olduğu ile alakalı sahip olduğu fikirlere (Wendt, 1999, p. 170). Dolayısıyla bireylerin kimlikleri ile alakalı durumsal anlayışları arzu, istek ve bireysel inançları ile de yakından ilişkilidir. Bu kimlikleri ile alakalı inançlarda bireylerin daha sonrasında edindikleri çıkarlarını oluşturmalarında (constitutive) önemli bir etken olarak karşımıza çıkar. Kimliği profesör olan bireyin çıkarı akademik ve üniversite dünyasında kalabilmektir. Metodolojik bireyselliğe (Methodological Individualism) göre bireyler birbirlerinden

bağımsız yaşarlar. Bu noktada holistik bakıştan ayrılır zira sosyal inşacılara göre bireyler kültürel ve sosyal varlıklar olarak birbirlerinden bağımsız değillerdir ve yukarıda savunulduğu gibi sosyal şekillenebilirlikleri yüksektir. Rousseau ve Hegel'in de tezlerinde olduğu gibi insan düşüncesi dile (lisana) bağımlı bir zihinsel süreçtir.

Bu bağlamda, sorulması gereken soru, bireylerin fikir ve düşünceleri sosyal toplumsal kontekst olmadan da oluşup oluşamayacağıdır? Rasyonalistlere göre evet, zira bireylerin rasyonel varlıklar olması toplum olmadan da toplumsal düşüncelerin olabileceği şeklindedir, zira bireyler sadece içsel dinamiklerle fikirlerini oluşturabilirler. Sosyal inşacılara göre dış etkenler olmadan bu durum söz konusu olamayacağıdır, zira çevresel faktörler olmadan bireyler ne istediklerini ve niyetlerinin ne olduğu konusunda iyi fikir sahibi olamayacaklardır. Örneğin Türk toplumunun 'Mehmetçik' anlayışı toplumun büyük bir geneli tarafından kabul gören ve kültüründe ve dilinde bir anlam taşıyan olgudur. Bu duruma yabancı olan, paylaşılan dili ve ortak anlamı anlaması ve paylaşması neredeyse imkânsız bir varsayım olacaktır. Ancak, ne zaman ki tarihi kontekstin anlam kişilere aktarılır, o an bilgi sosyal çerçevede anlamlandırılabilir. Dolayısıyla birey tarafından değil, toplum tarafından taşınan çevresel bir sosyal varlıktır.

Devletler sınırları olan fiziki yerler olarak sınırlarını belirlemek isterler. Uluslararası alana has ve devletlerin egemenlikleri ile alakalı önemli olan bu durum sosyal inşacılar tarafından da göz ardı edilmez. Devletlerin varlığı veya meşruiyeti diğer devletlerin bu sınırları meşru olarak tanıması ile alakalıdır. Bu durum öyle ya da böyle devletlerin arasında bulunan sistematik ilişkinin önemine vurgu yapmaktadır. Bu anlamda sadece devletlerarası ilişki değil aynı zamanda devletlerin kendi iç ve dış meselelerinde kullandıkları kurallar da önemlidir. Zira bu kurallar otorite, egemenlik, meşruiyet, hesap verilebilirlik, güç kullanma gibi birçok hayati meseleyi regüle etmek için olmalıdır. Bu kurallar gücün nerede ve nasıl kullanılacağı konusunda tasarruflarda bulunacaktır. Örneğin devletin ordusunda bulunan bir askerin, sınırları çiğnendiğinde öldürdüğü tehdit o askere delege edilmiş bir devlet otoritesidir ve o asker bu durumdan dolayı bireysel anlamda sorumlu olmayacaktır. Devletlerin tarihi olayları neticesinde oluşturdukları rejim tercihleri bugün otoritenin nasıl delege edileceği, toplumsal ilişkilerin nasıl organize edileceği konusunda önemli bir oluşturucu etkisi olacaktır. Örneğin, bir devletin demokratik rejim tercihi o devletin aynı zamanda kolektif kimliğini de oluşturmaktadır. Bu kimlik de diğer demokratik devletler ile ilişkilerinde beklenti, niyet, ticaret, uluslararası ilişkiler, savaş ve barış gibi birçok konuda tavır ve davranışlarda belirleyici bir rol oynayacaktır. Wendt'e göre çıkarlar ve kimlikler karşıt olgular olarak değil, aynı ağırlıkta ve beraber çalışılmalıdır (Wendt, 1999, p. 231). Ayrıca Wendt dört devlet kimliği tipolojisi önerir: kurumsal (corporate), tip (type), rol (role) ve kolektif (collective). Sırasıyla bunlar ABD'nin şiddet kullanmayı monopolisi kurumsal kimliği, kapitalist bir devlet olması tip kimliği, hegemonya olarak rol kimliği ve bir Batı devleti olarak Batı dayanışması kolektif kimliği.

Bununla beraber devletlerin çıkarları fiziki olan hayatta kalma çıkarları, devlet otonomisi, ekonomik refahı ve kolektif özgüven çıkarları vardır (Wendt, 1999, p. 235). Dolayısıyla realist varsayımı olan sadece devletlerin kendi asli çıkarları değil aynı zamanda devletlerin kuralları, normları, kültürleri olup kolektif kimlikler oluşturduklarıdır. Bu duruma en güzel örneklerden bir tanesi de elbette Avrupa Birliğidir. Avrupa Birliği sadece kendi çıkarlarını düşünen devletler olsalardı, ulus-üstü bir yapıyı yani Avrupa

Birliđini, yani kolektif bir Avrupa kimliği yapısını kuramazlardı. Realist varsayımlara göre Avrupa Birliği dış tehdit algısı ve kendilerini müdafaa etme korkusu ve endişesi içindedir. Oysa Avrupa Birliği çıktığı küresel barış projesinde son 50 senesinde tehdit altında olmamış ve silah gücünü neredeyse yok denecek seviyelere çekmiştir. Bu anlamda sosyal inşacı holistik yaklaşım, kültür, norm, kimlik ve kurum gibi kavramların çok daha anlamlı bir açıklama getirebildiğidir.

Kaynakça

- Finnemore, M., & Sikkink, K. (2001). Taking stock: The constructivist research program in international relations and comparative politics. *Annual Review of Political Science*, 4(1), 391–416.
- Freeden, M. (1994). Political concepts and ideological morphology. *Journal of Political Philosophy*, 2(2), Article 2.
- Hayek, F. A. (2009). *The road to serfdom: Text and documents—The definitive edition (Vol. 2)*. University of Chicago Press.
- İktisat Fakültesinden “Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Dış Politikası: Fırsatlar ve Meydan Okumalar” semineri. (n.d.). Retrieved 14 January 2024, from <https://egazete.anadolu.edu.tr/kampus/42019/iktisat-fakultesinden-cumhuriyetimizin-100-yilinda-turk-dis-politikasi-firsatlar-ve-meydan-okumalar-semineri>
- Locke, J. (1967). *Locke: Two treatises of government*. Cambridge university press.
- Magaloni, B., & Wallace, J. (2008). Citizen loyalty, mass protest and authoritarian survival. *Conference on dictatorships: Their governance and social consequences*, princeton university.
- Ruggie, J. G. (2003). *Constructing the World Polity: Essays on international institutionalisation*. Routledge.
- Waltz, K. N. (2001). *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. Columbia University Press.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.